

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เน้นการวิจัยภาคสนามโดยมุ่งเจาะลึกประเด็นที่ศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน ครอบคลุม เชื่อถือได้ เพื่อการตอบปัญหาการวิจัย และสรุปผล ซึ่งนำไปสู่การทำความเข้าใจปรากฏการณ์ได้อย่างสมบูรณ์ ซึ่งผู้วิจัยนำเสนอวิธีการดำเนินการวิจัย เป็นรายวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมีขั้นตอนและรายละเอียดแต่ละวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล

เพื่อศึกษาสถานการณ์ความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน

ในขั้นตอนนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน โดยศึกษาเกี่ยวกับข้อมูลบริบทชุมชนที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งด้านทรัพยากรและสถานการณ์ความขัดแย้งด้านทรัพยากร สาเหตุและผลกระทบของความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน โดยการศึกษาเอกสารและศึกษาภาคสนาม เป็นการสำรวจข้อมูลสถานการณ์ของความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน โดยการนำวัตถุประสงค์การวิจัยมาสร้างเป็นแนวคำถาม เพื่อใช้สัมภาษณ์และเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในเขตลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน ได้แก่ ลุ่มน้ำแม่เงา และลุ่มน้ำแม่วิด เจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ปฏิบัติงานในลุ่มน้ำย่อยของสาละวินที่ทำการวิจัย

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) โดยใช้วัตถุประสงค์ของการวิจัย และประสบการณ์ที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งเป็นเครื่องมือช่วยตัดสินใจเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยแยกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังนี้

1.1 ผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชน

1.1.1 ผู้นำทางการของชุมชนชาติพันธุ์ในลุ่มน้ำย่อยของสาละวินประกอบด้วย สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และกำนัน ซึ่งสามารถลำดับเหตุการณ์ หรือสามารถบอกเล่าสถานการณ์ความขัดแย้งของชุมชนระหว่างอดีตและปัจจุบัน ประเภทของความขัดแย้ง สาเหตุของความขัดแย้งด้านทรัพยากร 2 ตำบลๆ 6 คน จำนวน 12 คน

1.1.2 ผู้อาวุโส ผู้นำชุมชนด้านศาสนา ความเชื่อ และพิธีกรรม ประกอบด้วย ผู้นำทางความเชื่อของชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง พระ และผู้นำพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อให้ข้อมูล ด้านแนวทางและวิธีการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชน 2 ตำบลๆ ละ 6 คน จำนวน 12 คน

1.1.3 ราษฎรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ศึกษา เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางและวิธีการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชน จำนวน 30 คน

1.2 ผู้ให้ข้อมูลหลักภายนอกชุมชน

1.2.1 เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานภาคสนามจากหน่วยงานราชการที่มีหน้าที่รับผิดชอบ เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรและการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรในลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน ประกอบด้วย นายอำเภออมก๋อย เจ้าหน้าที่ปกครองอำเภออมก๋อย พัฒนาการตำบล เจ้าหน้าที่ทหารพราน ครูอาสาสมัครการศึกษาออกโรงเรียน เจ้าหน้าที่โครงการตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 8 คน

1.2.2 องค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้าปฏิบัติหน้าที่ ด้านการส่งเสริมองค์กรชาวบ้าน ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ เจ้าหน้าที่มูลนิธิริรักษ์ไทย เจ้าหน้าที่โครงการขยายผล โครงการหลวง เจ้าหน้าที่โครงการจัดการความรู้บนพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน จำนวน 5 คน

การคัดเลือกประชากรและกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่าง ที่มีประสบการณ์ และทำงานเกี่ยวข้องหรือทราบบริบทต่างๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร ผู้ศึกษาคำนิ้งถึงบทบาทหน้าที่ของแต่ละคนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้ง

ด้านทรัพยากรของชุมชน โดยนำเอาสถานการณ์ความขัดแย้งด้านทรัพยากรแต่ละประเภทเป็นแกนหลัก โดยใช้วัตถุประสงค์การวิจัยเป็นแนวทางในการเลือกประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มผู้ให้ข้อมูลดังกล่าวนี้เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักตามประเด็นที่ศึกษาและมีการเตรียมประเด็นไว้ล่วงหน้า จำนวนกลุ่มตัวอย่างผู้วิจัยใช้ดุลยพินิจในการกำหนดตามความเหมาะสม โดยการเจาะจงเลือกผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจ และเคยร่วมปฏิบัติงานในพื้นที่ลุ่มน้ำย่อยของสาละวินและมีส่วนเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อทำการรวบรวมข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เจาะลึกการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ตามโอกาสที่เอื้ออำนวย และให้มีการกระจายในกลุ่มต่างๆ ทั้งนี้เพื่อให้ข้อมูลมีความหลากหลาย และเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลไปด้วย ส่วนผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นบุคคลภายนอกชุมชน เช่น หน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งเป็นเครือข่ายการทำงานร่วมกันในพื้นที่ที่มีความคุ้นเคยและประสานการทำงานร่วมกันมาตลอดจึงได้รับความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นอย่างดี

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนด ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้วิธีศึกษาหลายๆ วิธีแบบผสมผสานกันให้สอดคล้องกับช่วงเวลา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงจากปรากฏการณ์ที่แท้จริงของชุมชน โดยใช้เครื่องมือการวิจัย คือ

2.1 แบบสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง เพื่อการได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นจริง ได้กำหนดหัวข้อในการสัมภาษณ์แบบกว้างๆ ก่อนเข้าไปศึกษาในพื้นที่ส่วนมากเป็นคำถามแบบปลายเปิด ดำเนินการสัมภาษณ์โดยให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ได้มีโอกาสในการพูดคุยมากขึ้น ผู้วิจัยไม่ได้กำหนดเวลาในการสัมภาษณ์ ทำให้การสัมภาษณ์ในแต่ละครั้งเป็นไปตามธรรมชาติ และเป็นกันเองมากที่สุด โดยการกำหนดเป็นประเด็นในการสัมภาษณ์ ดังนี้

1.2.1 ในชุมชนชาติพันธุ์มีความขัดแย้งด้านทรัพยากรอะไรบ้าง ใครเป็นคู่กรณี ความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชน

1.2.2 มีใครเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งนั้นหรือไม่ อย่างไร

1.2.3 สาเหตุและผลกระทบของความขัดแย้งด้านทรัพยากรเกิดจากสาเหตุใดบ้างและมีผลกระทบกับชุมชนชาติพันธุ์อย่างไรบ้าง

ผู้วิจัยได้พัฒนาแนวคำถาม โดยกำหนดประเด็นในการสัมภาษณ์แล้วผู้วิจัยได้นำเสนอกับอาจารย์ที่ปรึกษา และผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบจำนวน 3 ท่าน (ภาคผนวก) เพื่อหาความตรงตามเนื้อหา จากนั้นนำมาปรับปรุงและนำไปไปทดลองสัมภาษณ์กับกลุ่มที่ใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อดูความชัดเจนของคำถามว่าสามารถสื่อสารได้ตรงตามวัตถุประสงค์ จากนั้นนำมาปรับปรุง

เพื่อสามารถใช้ในการสัมภาษณ์ได้ครอบคลุมประเด็นปัญหา จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์มาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์อีกครั้งแล้วตรวจสอบโดยอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวข้างต้นอีกครั้งหนึ่ง ก่อนนำไปดำเนินการเก็บข้อมูลจริง

2.2 แบบสังเกต การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตเป็นที่นิยมกันในหมู่นักวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักวิจัยมานุษยวิทยา วิธีการสังเกตเป็นวิธีการเก็บข้อมูลวิธีการหนึ่งที่ทำให้ได้ข้อมูลที่ตรงตามสภาพความเป็นจริง ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการสังเกต เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตอบสนองวัตถุประสงค์ของการวิจัย มีการวางแผนการสังเกตอย่างเป็นระบบ มีการบันทึกเหตุการณ์เรื่องราวอย่างมีระบบและที่สำคัญมีการทดสอบและควบคุมความถูกต้องและความเชื่อถือของข้อมูลแบบสังเกตผู้วิจัยได้สร้างขึ้นเอง โดยแบ่งเป็น 2 ประเภทดังนี้

2.2.1 แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม ใช้กับการสังเกตการณ์ภาคสนาม คือการสังเกตที่ผู้สังเกตเข้าไปใช้ชีวิตร่วมกับกลุ่มคนที่ศึกษา มีการร่วมกระทำกิจกรรมด้วยกัน และกระทำตนให้คนในชุมชนยอมรับว่า ผู้สังเกตมีสถานภาพบทบาทเช่นเดียวกับตน ซึ่งประกอบด้วย การสังเกต การซักถาม และการจดบันทึก โดยผู้วิจัยเข้าไปอาศัยอยู่ในชุมชนในช่วงที่มีกิจกรรมด้านการจัดการทรัพยากร และเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนที่จัดขึ้น โดยทำการสังเกตพฤติกรรมของสมาชิกองค์กรในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร ตัวอย่างเช่น โครงการจัดระเบียบที่ดิน โดยการกำหนดพื้นที่ทำกิน พื้นที่ป่า และจัดทำแผนที่แสดงการใช้ประโยชน์จากที่ดินทำกินในเขตพื้นที่ การกำหนดพื้นที่ป่าอนุรักษ์ การจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชน โดยมีขั้นตอนหลักๆ คือการจัดเวทีชาวบ้านในการวิเคราะห์ปัญหาด้านทรัพยากร การจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร การออกกฎระเบียบข้อบังคับของแต่ละหมู่บ้าน กิจกรรมการบวชป่า การทำแนวกันไฟ การให้ความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน การจัดกระบวนการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” ทั้งในบทบาทหน่วยงานที่สนับสนุนกิจกรรมของชุมชนที่จัดขึ้นหรือในบทบาทตัวแทนของหน่วยงานที่องค์กรชุมชนเชิญเข้าร่วมกิจกรรม

2.2.2 แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ใช้กับการสังเกตโดยตรงเป็นการสังเกตการณ์ที่ผู้วิจัย ฝึกลงสังเกตอยู่วงนอก โดยไม่เข้าร่วมในกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้น โดยผู้วิจัยได้เข้าร่วมสังเกตการณ์การประชุมเครือข่ายลุ่มน้ำที่มีเป้าหมายเพื่อระดมความคิดเห็นของชุมชนในเขตลุ่มน้ำในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากร การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านทรัพยากรที่เกิดจากการบุกรุกทำลายป่า ความขัดแย้งระหว่างชุมชน ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับรัฐและได้เชิญหน่วยงานราชการและองค์กรเอกชนในพื้นที่เข้าร่วมประชุม เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น อีกทั้งผู้วิจัยได้เข้าไปพักค้างคืนในพื้นที่ที่ศึกษา เพื่อทำการสังเกตวิถีชีวิตความเป็นอยู่และ

การประกอบอาชีพของชุมชน ประเพณี วัฒนธรรม องค์กรชุมชน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน
ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร เข้าไปสังเกต
การจัดการความขัดแย้งรูปแบบต่างๆ ของชุมชนโดยมีขั้นตอนในการสร้างแบบสังเกตมีดังนี้

2.2.2.1 กำหนดขอบเขตและเนื้อหาของข้อมูลที่ต้องการสังเกต โดยพิจารณา
จากวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.2.2.2 สร้างข้อคำถามที่ต้องการสังเกตโดยการวางเค้าโครงการสังเกต
ไว้ล่วงหน้า

2.2.2.3 ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ โดยพิจารณาจากความสอดคล้องของ
ชัดเจน และครบถ้วนของข้อมูลและลักษณะข้อมูลที่กำหนดไว้ให้สังเกตกับวัตถุประสงค์ของ
การวิจัยโดยอาศัยผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาเป็นผู้ตรวจสอบ ส่วนวิธีที่ใช้สังเกต พิจารณาว่าวิธีการ
สังเกตที่ใช้นั้นทำให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องครบถ้วนมากน้อยเพียงใด

2.2.2.4 ทดลองใช้ นำไปทดสอบใช้กับกลุ่มที่มีคุณสมบัติคล้ายคลึงกับ
กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา

2.2.2.5 ปรับปรุงเครื่องมือให้สมบูรณ์

2.3 อุปกรณ์บันทึกเสียงและบันทึกภาพ การจดบันทึกแบบคร่าวๆ ขณะที่พูดคุยและ
สังเกต เพื่อป้องกันการลืม แต่ต้องไม่ให้ผู้ตอบรู้ว่ามีการบันทึกเสียงด้วยเพราะจะทำให้ผู้ตอบรู้สึก
อึดอัดกับการตอบคำถาม การสัมภาษณ์ผู้ถามสามารถปรับคำถามได้ตลอดเวลาเพื่อให้เหมาะสมกับ
สถานการณ์และทำให้ผู้ตอบไม่รู้สึกรอคอยระหว่างที่ให้ข้อมูล อีกทั้งเป็นการให้ข้อมูลที่นำไปตาม
ธรรมชาติ นอกจากนี้ยังใช้วิธีการบันทึกเทปในการสัมภาษณ์ เพื่อเก็บรายละเอียดของข้อมูล และ
กล้องถ่ายรูป เพื่อทำการบันทึกภาพกิจกรรมและปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในขณะที่เก็บรวบรวม
ข้อมูล

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองตลอดเวลาที่ทำการศึกษา
โดยได้ดำเนินการดังนี้

3.1 ขึ้นเตรียมการ เริ่มต้นด้วยการทบทวนเอกสาร เป็นการวิเคราะห์เอกสารรายงาน
วิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาและศึกษาเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
สถานการณ์และสาเหตุของความขัดแย้งด้านทรัพยากรในชุมชนชาติพันธุ์ในลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน

3.2 เตรียมผู้ช่วยวิจัย โดยชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัย กระบวนการดำเนินงานวิจัย
ฝึกอบรมทักษะการสัมภาษณ์ การสังเกต การศึกษาตรวจสอบเอกสารรายงาน การบันทึกข้อมูล

ภาคสนามและให้ปฏิบัติจริงในการศึกษาวิจัย การเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การทำสนทนากลุ่ม

3.3 ผู้วิจัยทำหน้าที่ขออนุญาตเก็บข้อมูลวิจัยและการเข้าถึงเอกสารถึงนายอำเภออมก๋อย ผู้กำกับสถานีตำรวจภูธรอำเภออมก๋อย นายกองกำกับการบริหารส่วนตำบลก้านัน และผู้ใหญ่บ้านของชุมชนชาติพันธุ์ที่เป็นพื้นที่ศึกษา

3.4 การศึกษาภาคสนาม โดยมีขั้นตอนการศึกษาภาคสนามดังนี้

3.4.1 สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนแรก และมีความสำคัญต่อการวิจัยครั้งนี้ โดยทำให้ชุมชนได้ไว้วางใจผู้วิจัยก่อนเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือ และสามารถตรวจสอบได้ ซึ่งได้อาศัยแนวคิดที่ว่า ผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูลหลักต้องมีความคุ้นเคยกันไว้วางใจกันและกัน ดังนั้นการสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชน จึงเป็นสิ่งสำคัญประการแรกที่ผู้วิจัยต้องดำเนินการ ผู้วิจัยเป็นผู้ปฏิบัติงานในชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน ที่เป็นที่รู้จักของชาวบ้านและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในฐานะหัวหน้าหน่วยงานของทางราชการ ที่มีบุคลากรทำงานในพื้นที่อำเภออมก๋อยเป็นจำนวนมากที่ทำหน้าที่จัดกิจกรรมการศึกษา ทั้งการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยให้กับชุมชนต่างๆ

ผู้วิจัยเคยปฏิบัติงานร่วมกับชุมชนต่างๆ ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เงาและลุ่มน้ำแม่วิด ซึ่งเป็นลำน้ำสาขาของแม่น้ำสาละวินมาก่อนเป็นระยะเวลา 3 ปี ระหว่าง พ.ศ.2550 จนถึง พ.ศ.2553 โดยมีตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ และได้ทำงานร่วมกับมูลนิธิรักษ์ไทย โครงการตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ด้านการเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพองค์กรชาวบ้าน ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติรวมทั้งการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรในรูปแบบเครือข่ายลุ่มน้ำ และรูปแบบอื่นๆ จึงทำให้มีข้อมูลพื้นฐานในด้านต่างๆ ที่ดี มีความรู้จักคุ้นเคยกับชาวบ้านในพื้นที่อำเภออมก๋อย และมีความไว้วางใจและเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างชาวบ้านกับตัวผู้วิจัยรวมทั้งบุคลากรของ กศน. ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยนักวิจัยได้ เป็นอย่างดี ซึ่งจะช่วยให้ข้อมูลที่ทำการศึกษา มีความถูกต้อง

เนื่องจากชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวินที่ผู้วิจัยเลือกใช้เป็นพื้นที่ในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยเป็นผู้ปฏิบัติงานในชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน ที่มีแนวคิดในการทำงานสองประการที่สำคัญคือการทำงานแบบไตรภาคี และแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยทำงานร่วมกับชุมชนในเขตลุ่มน้ำทุกหมู่บ้าน โดยเฉพาะผู้นำชุมชน คณะกรรมการเครือข่ายลุ่มน้ำ และหน่วยงานราชการที่ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ทำให้ผู้วิจัยมีความคุ้นเคยและได้รับความไว้วางใจจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

ในระยะแรกผู้วิจัยเน้นการทำความเข้าใจวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการวิจัยต่อผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยเริ่มจากการทำความเข้าใจร่วมกับกลุ่มผู้นำทางการ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และคณะกรรมการเครือข่ายลุ่มน้ำรวมทั้งคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าระดับหมู่บ้าน การเข้าสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก จึงสามารถระบุกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยไม่ประสบปัญหาด้านความสัมพันธ์และความไว้วางใจ หลังจากนั้นผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าระดับหมู่บ้านที่จัดขึ้น เช่น การบวชป่า การประชุมเครือข่ายลุ่มน้ำ พร้อมทั้งทำการเก็บรวบรวมข้อมูลตามลักษณะเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ในการเข้าพื้นที่ผู้วิจัยเข้าร่วมกิจกรรมและเก็บข้อมูลในแต่ละครั้งเป็นระยะเวลาหลายวัน โดยในบางครั้งผู้วิจัยพักค้างคืนในชุมชนเป้าหมายที่เข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อสังเกตการณ์ หรือการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่ชุมชนได้จัดขึ้น

ผู้วิจัยได้เข้าร่วมในการประชุม ที่คณะกรรมการอนุรักษ์ป่าระดับหมู่บ้าน คณะกรรมการเครือข่ายลุ่มน้ำ และคณะกรรมการจัดการทรัพยากรระดับอำเภอ ตลอดจนการประชุมสัมมนาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการจัดการทรัพยากรและการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร ในเขตลุ่มน้ำย่อยของสาละวินที่ภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชนจัดขึ้น เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ เช่นร่วมงานมหกรรมเครือข่ายลุ่มน้ำฟื้นฟูทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจังหวัดเชียงใหม่ ศึกษาโครงการต้นแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อำเภอมก๋อย โครงการจัดระเบียบที่ดินอำเภอมก๋อย การจัดกิจกรรมขององค์กรชุมชน และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และเวทีการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรที่เกิดขึ้น โดยผู้วิจัยได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่ พ.ศ.2551 ซึ่งเป็นช่วงที่ผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อการทำวิจัย และยังคงปฏิบัติดังนี้อย่างต่อเนื่อง ตลอดระยะเวลาที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ชุมชนชาติพันธุ์ในลุ่มน้ำย่อยของสาละวินตามแต่เวลาและโอกาสเอื้ออำนวย ดังนั้นด้วยคุณลักษณะและการปฏิบัติตน ตลอดจนบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบในฐานะผู้ให้บริการทางการศึกษาแก่ชุมชน ผู้วิจัยจึงมีความเชื่อมั่นในศักยภาพและประสบการณ์ในการปฏิบัติการเชิงคุณภาพได้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ

3.4.2 ค้นหาผู้ให้ข้อมูลหลัก ทั้งผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง เพื่อสัมภาษณ์ สถานการณ์และสาเหตุของความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชน

3.5 ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมซึ่งเป็นการสังเกตที่ผู้สังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ภายหลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูลได้มีการทบทวนการตรวจสอบข้อมูลไปพร้อมๆ กับการพูดคุย สัมภาษณ์ และการศึกษาจากข้อมูลที่เป็นเอกสาร และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

นำมาแยกเป็นหมวดหมู่ ประเภท พร้อมกับการตรวจสอบไปพร้อมๆ กัน จากนั้น ได้ดำเนินการจัดบันทึก ตามประเด็นเพื่อทำการวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ที่ได้จากการศึกษา ในกรณีที่ข้อมูลที่ได้รับยังไม่ครบสมบูรณ์ ได้ใช้การตรวจสอบโดยการสัมภาษณ์ หรือดำเนินการตรวจสอบแบบสามเส้า กล่าวคือ การเก็บรวบรวมข้อมูลในแต่ละวิธี คือ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกต การศึกษา ทบทวนเอกสารรายงานนำข้อมูลมาตรวจสอบเปรียบเทียบกัน เพื่อดูว่าในประเด็นคำถามเดียวกันที่ได้มาจากหลายวิธีคำตอบที่ได้ตรงกันหรือไม่ มีการเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ของข้อมูล จนสามารถนำมาเป็นข้อสรุปผลการวิจัย ตรวจสอบข้อค้นพบ เพื่อดูความครบถ้วนสมบูรณ์อีกครั้ง แล้วรายงานข้อมูลที่ได้กับอาจารย์ที่ปรึกษา เมื่อข้อค้นพบที่ได้ยังมีประเด็นสงสัยไม่ชัดเจนต้องเพิ่มข้อคำถาม และเก็บข้อมูลเพิ่มเติมจนกระทั่งได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ นำมาจัดพิมพ์เสนออาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลกับวัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาแนวทางวิธีการและกลไกที่ชุมชนใช้ในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน

ในขั้นตอนนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางวิธีการและกลไกที่ชุมชนชาติพันธุ์ใช้ในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร ดำเนินการวิจัยโดยการศึกษากาสนามเกี่ยวกับแนวทางและวิธีการที่ชุมชนใช้จัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร และกลไกที่ชุมชนใช้ในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก นำข้อมูลต่างๆ มาวิเคราะห์เนื้อหา นำผลการวิเคราะห์มาอภิปรายกับอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

1. กำหนดกลุ่มตัวอย่าง ใช้กลุ่มเดียวกับวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้าง พัฒนาขึ้นมาใช้เอง โดยดูความเหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย แบ่งได้ดังนี้

2.1 แบบสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) ในการนี้ผู้วิจัยกำหนดสิ่งที่สังเกต คือ แนวทางและวิธีการที่ชุมชนชาติพันธุ์ใช้ในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร โดยเจาะจงสังเกต เหตุการณ์และพฤติกรรม ในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร ซึ่งกำหนดประเด็นที่สังเกตคือ

2.1.1 ชุมชนชาติพันธุ์เข้าไปเกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร ในลักษณะใดบ้าง

2.1.2 ชุมชนใช้แนวทางวิธีการและกลไกใดในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร

2.1.3 ผลลัพธ์ของแนวทางและวิธีการจัดการความขัดแย้งเป็นอย่างไร

ขั้นตอนในการสร้างแบบสังเกตมีดังนี้

2.1.3.1 กำหนดขอบเขตและเนื้อหาของข้อมูลที่ต้องการสังเกต โดยพิจารณาจากวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1.3.2 สร้างข้อคำถามที่ต้องการสังเกตโดยการวางเค้าโครงการสังเกตไว้ล่วงหน้า

2.1.3.3 ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ โดยพิจารณาจากความสอดคล้องชัดเจน และครบถ้วนของข้อมูลและลักษณะข้อมูลที่กำหนดไว้ให้สังเกตกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยโดยอาศัยผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาเป็นผู้ตรวจสอบ ส่วนวิธีที่ใช้สังเกต จะพิจารณาว่าวิธีการสังเกตที่ใช้นั้นจะทำให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องครบถ้วนมากน้อยเพียงใด

2.1.4 ทดลองใช้ นำไปทดลองใช้กับกลุ่มที่มีคุณสมบัติคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่างที่จะศึกษา

2.1.5 ปรับปรุงเครื่องมือให้สมบูรณ์

2.2 แบบสัมภาษณ์เจาะลึก ใช้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก ใช้แบบสัมภาษณ์ทั้งแบบปลายเปิดไม่จำกัดคำตอบ แบบเจาะลึกในบางกรณีที่สำคัญ แบ่งเป็นลักษณะใหญ่ๆ ดังนี้

2.2.1 แบบสัมภาษณ์โดยเปิดกว้าง ไม่จำกัดคำตอบ เน้นความยืดหยุ่นในการสัมภาษณ์และการตอบ โดยกำหนดวัตถุประสงค์ในการสัมภาษณ์ และให้ผู้ถูกสัมภาษณ์มีอิสระที่จะอธิบายแนวคิด ความเข้าใจของตนเอง

2.2.2 แบบสัมภาษณ์แบบเน้นเฉพาะ หรือการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ใช้สัมภาษณ์แบบเจาะลึกในประเด็นเหตุการณ์หรือสถานการณ์ความขัดแย้งด้านทรัพยากรที่ผ่านมาของชุมชน รวมไปถึงลักษณะของปัญหา แนวทางวิธีการ และกลไกที่ชุมชนใช้ในจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร

ในการสร้างแบบสัมภาษณ์เจาะลึกในส่วนของผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรนั้น ผู้วิจัยกำหนด โครงร่างคำถามอย่างคร่าวๆ ในบางครั้งไม่มีการสอบถามถึงความขัดแย้งโดยตรงแต่ใช้วิธีเลียบเคียงถามเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นจริงรวมถึงการเข้าร่วมสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนนอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ใช้เครื่องมืออื่นๆ ประกอบด้วย เครื่องบันทึกเสียง เครื่องบันทึกภาพ เป็นต้น โดยผู้วิจัยมีขั้นตอนในการสัมภาษณ์ดังนี้ คือ เริ่มจากการกำหนดบุคคลที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งพิจารณาจากเอกสารต่างๆ ที่ได้รวบรวมไว้ ซึ่งแสดงถึงบทบาทของบุคคลต่างๆ ที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ ภายหลังจากกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

ได้แล้วผู้วิจัยได้เข้าไปสัมภาษณ์โดยตรงกับผู้ให้ข้อมูลหลัก เนื่องจากผู้วิจัยมีความคุ้นเคยและรู้จักบุคคลเหล่านั้นอยู่แล้ว และเมื่อมีการเชื่อมโยงไปถึงบุคคลที่สำคัญในประเด็นที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ทำการติดต่อขอสัมภาษณ์เพิ่มเติมตามความจำเป็น สำหรับการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยอาศัยวิธีการสองลักษณะคือ วิธีการแรกเป็นการประสานขอความร่วมมือจากผู้นำชุมชน และคณะกรรมการเครือข่ายเพื่อกำหนดเวลานัดหมายและทำการสัมภาษณ์ วิธีการที่สองคือการเข้าไปในชุมชนเป้าหมาย ซึ่งทำให้มีโอกาสเข้าร่วมประชุมหรือพูดคุยกับกลุ่มชาวบ้านที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติของชุมชนอยู่แล้ว และทุกครั้งที่ผู้วิจัยได้เข้าไปพักอาศัยในพื้นที่ ในช่วงหัวค่ำสมาชิกในชุมชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักของการวิจัย ได้มาร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้วิจัยซึ่งเป็นช่องทางที่สำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูลของผู้วิจัย ผู้วิจัยนำประเด็นที่จะศึกษามาตั้งเป็นกรอบคำถาม แนวคำถามจะเป็นดังนี้

1. ความขัดแย้งด้านทรัพยากรที่เกิดขึ้นมีการจัดการหรือไม่ อย่างไร โดยวิธีการใด
2. ชุมชนชาติพันธุ์มีส่วนเข้าไปเกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้งระดับใด
3. ชุมชนชาติพันธุ์ได้ใช้แนวทาง วิธีการ และกลไกใดในการจัดการความ

ขัดแย้งด้านทรัพยากรและผลลัพธ์เป็นอย่างไร

ผู้วิจัยได้พัฒนาแนวคำถาม โดยกำหนดประเด็นในการสัมภาษณ์แล้วผู้วิจัยได้นำเสนอกับอาจารย์ที่ปรึกษา ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบจำนวน 3 ท่าน (ภาคผนวก) เพื่อหาความตรงตามเนื้อหา จากนั้นนำมาปรับปรุงและนำไปไปทดลองสัมภาษณ์กับกลุ่มที่ใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อดูความชัดเจนของคำถามว่าสามารถสื่อสารได้ตรงตามวัตถุประสงค์ จากนั้นนำมาปรับปรุงเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์ได้ครอบคลุมประเด็นปัญหา แล้วจึงนำแบบสัมภาษณ์มาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์อีกครั้งโดยขอให้อาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญชุดเดิมช่วยตรวจสอบอีกครั้งหนึ่งก่อนนำไปดำเนินการเก็บข้อมูลจริง

2.3 แนวการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยนำประเด็นที่จะศึกษามาตั้งเป็นกรอบคำถามเพื่อกระตุ้นให้ผู้ให้ข้อมูลหลักที่ร่วมสนทนาได้ให้ข้อมูล และแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง โดยกำหนดประเด็นคำถามดังนี้

- 2.3.1 ชุมชนชาติพันธุ์มีแนวทางและวิธีการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรอย่างไร
- 2.3.2 แนวทางและวิธีการนี้ช่วยแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งด้านทรัพยากรหรือไม่อย่างไร
- 2.3.3 แนวทางและวิธีการนี้มีผลลัพธ์อย่างไร

จากประเด็นคำถามหลักจึงนำไปสู่การสนทนาที่เจาะลึกมากขึ้นในประเด็นต่างๆ เช่น แนวทางและวิธีการจัดการความขัดแย้งของรัฐและชุมชนมีความแตกต่างกันอย่างไร

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองและให้ผู้ช่วยผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลให้ในบางส่วน ผู้วิจัยมีกระบวนการในการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมโดยพิจารณาถึงความเพียงพอ ความครอบคลุม ความถูกต้องของข้อมูลที่จัดเก็บ และประการสำคัญข้อมูลสามารถตอบปัญหาของการวิจัยในครั้งนี้ได้ครบถ้วนหรือไม่ โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

3.1 การสังเกต ผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม หรือการสังเกตโดยตรงที่ผู้วิจัยเฝ้าสังเกตการณ์ โดยไม่เข้าร่วมในกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้น ซึ่งการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมนี้ผู้วิจัยใช้ในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางและวิธีการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชน กล่าวคือผู้วิจัยกระทำตนเป็นบุคคลภายนอกไม่เข้าไปร่วมกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่ ผู้วิจัยใช้วิธีการนี้ในระยะแรกของการเข้าไปสำรวจชุมชน ก่อนที่จะสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ทั้งนี้กิจกรรมที่ผู้วิจัยสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมได้แก่ ลักษณะของแนวทางและวิธีการและกลไกในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร และเน้นการสังเกตเกี่ยวกับแนวทางและวิธีการที่สำคัญคือการใช้เครือข่ายลุ่มน้ำ สังเกตการณ์ประชุมกรรมการเครือข่ายลุ่มน้ำ สังเกตการณ์การประชุมที่มีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชน

3.2 การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก การสัมภาษณ์ใช้วิธีการหลายๆ วิธีผสมผสานกัน ทั้งแบบปลายเปิดไม่จำกัดคำตอบ แบบเจาะลึกในบางกรณีที่สำคัญ แบ่งเป็นลักษณะใหญ่ๆ ดังนี้

3.2.1 การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ ผู้วิจัยได้ทำการกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักที่สำคัญและทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เป็นการพูดคุยอย่างเป็นธรรมชาติ และมีการเตรียมประเด็นไว้ล่วงหน้า ในประเด็นที่ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนเกี่ยวข้อง หรือเป็นกลไกขับเคลื่อนในการนำมาปรับใช้ในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ แนวความคิดของชุมชนในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการใน 3 ลักษณะด้วยกันในการวิจัยครั้งนี้ คือ

3.2.1.1 การสัมภาษณ์โดยเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบ เน้นความยืดหยุ่นในการสัมภาษณ์และการตอบ โดยกำหนดวัตถุประสงค์ในการสัมภาษณ์ และให้ผู้ถูกสัมภาษณ์มีอิสระที่จะอธิบายแนวคิด ความเข้าใจของตนเอง

3.2.1.2 การสัมภาษณ์แบบเน้นเฉพาะหรือการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ใช้สัมภาษณ์แบบเจาะลึกในประเด็นการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร ผลลัพธ์ของแนวทาง และวิธีการจัดการความขัดแย้งดังกล่าว

ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร นั้นผู้วิจัย กำหนดโครงร่างคำถามอย่างคร่าวๆ ในบางครั้งจะไม่มีคำถามถึงความขัดแย้งโดยตรงแต่ เลียบเคียงถามเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นจริงเชิงลึก รวมถึงการใช้เครื่องมืออื่นๆ ประกอบด้วย เช่น การเข้าร่วมสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เครื่องบันทึกเสียง เครื่องบันทึกภาพ เป็นต้น โดยผู้วิจัยมีขั้นตอนในการสัมภาษณ์ดังนี้ คือ เริ่มจากการกำหนดบุคคลที่จะเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งพิจารณาจากเอกสารต่างๆ ที่ได้รับรวบรวมไว้ ซึ่งแสดงถึง บทบาทของบุคคลต่างๆ ที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ ของชุมชน ภายหลังจากกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักได้แล้วผู้วิจัยได้เข้าไปสัมภาษณ์โดยตรงกับผู้ให้ ข้อมูลหลัก เนื่องจากผู้วิจัยมีความคุ้นเคยและรู้จักบุคคลเหล่านั้นอยู่แล้ว และเมื่อมีการเชื่อมโยงไป ถึงบุคคลที่สำคัญในประเด็นที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ทำการติดต่อขอสัมภาษณ์เพิ่มเติมแล้วแต่กรณี

3.3 การสนทนากลุ่ม การจัดกลุ่มสนทนาผู้วิจัยจัดกลุ่มสนทนากับกลุ่มผู้นำชุมชน สมาชิกชุมชนที่มีประสบการณ์ ความรู้ และความเข้าใจในแนวทางวิธีการและกลไกการจัดการ ความขัดแย้งด้านทรัพยากร เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นต่างๆ ในประเด็นเกี่ยวกับ แนวทางและวิธีการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ กลไกทางสังคมและ วัฒนธรรมที่ชุมชนใช้จัดการความขัดแย้ง เพื่อให้ผู้วิจัยได้รับข้อมูลที่หลากหลาย

การเก็บรวบรวมข้อมูล เริ่มแรกผู้วิจัยได้สร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้านก่อน เพื่อให้ เกิดความคุ้นเคย และสร้างการยอมรับจากชาวบ้าน ยังไม่มีการพูดถึงประเด็นที่เกี่ยวกับความขัดแย้ง ด้านทรัพยากร แต่เป็นการแนะนำตัวอย่างไม่เป็นทางการ พูดคุยในเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับวิถีชีวิต ในแต่ละวัน แหล่งทรัพยากรของชุมชน โดยการนำของครู กศน. ซึ่งเป็นคนในชุมชน ที่มีความคุ้นเคย กับชาวบ้านทั้ง 3 หมู่บ้าน และที่สำคัญเป็นล่ามแปลให้กับผู้วิจัยในกรณีที่ผู้ให้ข้อมูลไม่ยอมพูด ภาษาไทย

หลังจากช่วงเวลาของการแนะนำตัวและสร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้านแล้ว ผู้วิจัยได้รับการยอมรับจากชาวบ้าน คลายความสงสัยในการเข้าไปในชุมชนของผู้วิจัย โดยได้รับการ อำนวยความสะดวกจากสมาชิก อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในการเดินสำรวจและพูดคุยกับชาวบ้าน จึงได้ศึกษาบริบทของชุมชน ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ การปกครอง การศึกษา และทรัพยากรของชุมชน

เมื่อผู้วิจัยมีข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้านแล้ว จึงได้วางแผนเก็บรวบรวมข้อมูลในประเด็นที่ศึกษาต่อไป คือ ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับแนวทาง วิธีการ และกลไกที่ชุมชนใช้ในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร โดยดำเนินการตามลำดับขั้นตอนที่กำหนดไว้ตามกรอบแนวคิดในการศึกษา ได้เริ่มศึกษาประเด็นแนวทาง วิธีการ และกลไกที่ชุมชนใช้ในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร ในการเก็บรวบรวมข้อมูลส่วนนี้ผู้วิจัยได้ใช้เวลาในช่วงวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ในการดำเนินการ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยมีกระบวนการในการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมโดยพิจารณาถึงความเพียงพอ ความถูกต้องของข้อมูลที่จัดเก็บ และข้อมูลสามารถตอบปัญหาของการวิจัยในครั้งนี้ได้ครบถ้วนหรือไม่ โดยมีกระบวนการในการตรวจสอบ และวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

4.1 การใช้แนวคิดทฤษฎี และการสร้างกรอบแนวคิดสำหรับการวิเคราะห์ ผู้วิจัยนำกรอบแนวคิดทฤษฎีที่ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มาสร้างกรอบเนื้อหาในการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลและติดตามทบทวนความเพียงพอและครอบคลุมประเด็นที่ทำการวิจัยในระหว่างทำการเก็บรวบรวมข้อมูล และในขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสร้างข้อสรุป โดยกรอบแนวคิดที่สำคัญที่นำมาสร้างกรอบเนื้อหาและแนวทางในการจัดเก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลรายละเอียดตาม แผนภูมิที่ 1 ที่แสดงกรอบแนวคิด การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี เน้นการตรวจสอบทฤษฎีที่หลากหลายแล้ว ข้อมูลที่ได้มาเป็นไปในทิศทางเดียวกันหรือไม่ ถ้าผู้วิจัยพบว่าไม่ว่าจะใช้ทฤษฎีใด ได้ข้อค้นพบที่เหมือนกัน แสดงว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มา มีความถูกต้อง

หลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมดแล้ว ผู้วิจัยทำการตรวจสอบความสมบูรณ์ ความถูกต้องของข้อมูล และตรวจสอบความเป็นเอกภาพของข้อมูล โดยการตรวจสอบเป็นลักษณะเดียวกัน ทิศทางเดียวของคำตอบ เพื่อไม่ให้ลักษณะของคำตอบบิดเบือนไปจากคำตอบที่ถูกต้อง เพื่อให้ครอบคลุมเนื้อหาและครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ซึ่งมีวิธีการ ดังนี้ (สุภางค์ จันทวนิช, 2550)

1. การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการในการรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในประเด็นใดประเด็นหนึ่งด้วยวิธีการหลายๆ วิธีทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และแบบไม่มีส่วนร่วม ในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ควบคู่ไปกับการการสัมภาษณ์เจาะลึก และการสนทนากลุ่มพร้อมการศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่างๆ และงานวิจัยประกอบเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องผ่านการถ่วงดุลและตรวจสอบความถูกต้องและตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด

2. การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล เป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ที่ผู้วิจัยเก็บรวบรวมได้ว่ามีความถูกต้องหรือไม่ โดยการตรวจสอบข้อมูลจากเงื่อนไขดังนี้

2.1 เงื่อนไขแหล่งบุคคลที่ให้ข้อมูล โดยผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลในประเด็น เดียวกันจากแหล่งข้อมูลที่ให้ข้อมูลหลายๆ แหล่ง เช่น จากกลุ่มผู้นำชุมชน จากสมาชิกในชุมชน จากหน่วยงานภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบความถูกต้อง เน้นการตรวจสอบแหล่งต่างๆ นั้นมีความหมายเหมือนกันหรือไม่ ซึ่งถ้าทุกแหล่งข้อมูลพบว่า ได้ข้อค้นพบเหมือนกันแสดงว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มามีความถูกต้อง

2.2 เงื่อนไขเกี่ยวกับเวลาในการจัดเก็บข้อมูล โดยผู้วิจัยทำการศึกษารวบรวมข้อมูลในประเด็นที่ศึกษาในช่วงเวลาของการเกิดกิจกรรมที่แตกต่างกัน เพื่อเป็นการ ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย เน้นเก็บรวบรวมข้อมูลต่างคน กันว่าได้ข้อค้นพบที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร ซึ่งถ้าผู้วิจัยหรือผู้ช่วยผู้วิจัยทุกคนพบว่าข้อ ค้นพบที่ได้มีความเหมือนกัน แสดงว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มามีความถูกต้อง

2.3 เงื่อนไขเกี่ยวกับสถานที่ในการจัดเก็บข้อมูล ผู้วิจัยเก็บข้อมูลในประเด็น เดียวกัน จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในสถานที่แตกต่างกันในเรื่องเดียวกัน การตรวจสอบสามเส้าด้าน สถานที่ ข้อมูลที่ได้มาเป็นไปในทิศทางเดียวกันหรือไม่ ถ้าผู้วิจัยพบว่าไม่ว่าจะใช้สถานที่ใด ได้ข้อค้นพบที่เหมือนกัน แสดงว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มาเชื่อถือได้ และเป็นข้อมูลที่แท้จริง

4.2 การจดบันทึกข้อมูลภาคสนามด้วยตนเอง เพื่อฝึกวิเคราะห์เชื่อมโยงข้อมูลที่ได้ ในแต่ละวันและตอบปัญหาการวิจัยไปด้วย โดยผู้วิจัยมีแนวทางในการจดบันทึกข้อมูลอย่างย่อใน ขณะที่ทำกรวิจัยในพื้นที่ แล้วบันทึกอย่างย่อมาเรียบเรียงใหม่ให้เป็นบันทึกที่สมบูรณ์ ซึ่งข้อมูลที่ บันทึกผู้วิจัยได้ทำการจำแนกหมวดหมู่และประเภทข้อมูลที่ได้ทำการบันทึกไว้ อีกวิธีการหนึ่ง ที่ผู้วิจัยใช้ในการบันทึกข้อมูลคือ การกำหนดประเด็น วิธีการในการรวบรวมข้อมูล และกรอบใน การบันทึกข้อมูลก่อนสำรวจข้อมูลภาคสนาม ระหว่างการสัมภาษณ์หรือพูดคุยผู้วิจัยได้ทำการ บันทึกอย่างย่อตามกรอบที่กำหนด ภายหลังจากสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้นำบันทึกอย่างย่อมาเรียบเรียง ใหม่ให้มีเนื้อหาสมบูรณ์ พร้อมดำเนินการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่จัดเก็บตามวิธีการ ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าในลักษณะต่างๆ ที่ผู้วิจัยใช้ในการวิจัยในครั้งนี้

การวิเคราะห์โดยการจำแนกและจัดระบบข้อมูล เป็นการนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ มาจัดให้เป็นระบบระเบียบเป็นหมวดหมู่ ตามความหมายของข้อมูล และทำแฟ้มข้อมูลและพิมพ์ แยกไฟล์เป็นเรื่องๆ วิเคราะห์และสรุปรวบรวมความหมาย ยึดกรอบแนวคิดในการศึกษาเป็น แนวทางในการวิเคราะห์และจัดลำดับความสัมพันธ์รวมถึงความเชื่อมโยงของข้อมูลที่นำไปสู่ การตอบคำถามการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ภายใต้สถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่จริง

โดยยึดเอาประเด็นปัญหาเป็นตัวหลักในการวิเคราะห์ และวิเคราะห์ในลักษณะของการเชื่อมโยง ภายใต้สถานการณ์ปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาตินั้นๆ คือ ชุมชนใช้แนวทางและวิธีการและกลไกใดในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร ผลลัพธ์เป็นอย่างไร

นอกจากนี้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยวางแผนเกี่ยวกับกระบวนการในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวม โดยพิจารณาถึงความเพียงพอ ความสมบูรณ์และความถูกต้องของข้อมูลที่รวบรวมได้ และข้อมูลสามารถตอบปัญหาของการวิจัยในครั้งนี้ได้ครบถ้วนหรือไม่ โดยมีกระบวนการในการวิเคราะห์วิธีการเชิงอุปมาน (the inductive method) และการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ดังต่อไปนี้

1. จัดบันทึกข้อมูลภาคสนามด้วยตนเอง เพื่อวิเคราะห์เชื่อมโยงข้อมูลที่ได้ในแต่ละครั้งเพื่อให้แน่ใจว่าข้อมูลที่น่ามาวิเคราะห์สามารถตอบปัญหาการวิจัย

2. จัดระบบข้อมูล จำแนกข้อมูลออกเป็นกลุ่มๆ เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับความขัดแย้ง ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการความขัดแย้ง ข้อมูลเกี่ยวกับกลไกที่ใช้ในการจัดการความขัดแย้ง ฯลฯ และตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้องของข้อมูลก่อนลงมือวิเคราะห์ จากนั้นจึงวิเคราะห์ความเหมือนและความแตกต่างของคำตอบในแต่ละเรื่อง แล้วประมวลเป็นคำตอบรวมตามวัตถุประสงค์การวิจัย

การวิเคราะห์จุดอ่อน และจุดแข็งของแนวทางและวิธีการการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน

ในขั้นตอนนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์จุดอ่อน และจุดแข็งของแนวทางและวิธีการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน โดยการนำ SWOT ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก การทำสนทนากลุ่ม นำข้อมูลต่างๆ ที่ได้มาวิเคราะห์เนื้อหาในวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 นำผลการวิเคราะห์มาอภิปรายกับอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

1. กำหนดกลุ่มตัวอย่าง ใช้กลุ่มตัวอย่างเช่นเดียวกับวัตถุประสงค์ข้อ 1 และข้อ 2

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีดังนี้

2.1 แบบสนทนากลุ่มเพื่อใช้ในการทำ SWOT แนวทางวิธีการในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ โดยกำหนดประเด็นแนวคำถามในการสนทนากลุ่มเหมือนกับแนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก

2.2 แบบสัมภาษณ์เจาะลึก ใช้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยกำหนดแนวคำถามในแบบสัมภาษณ์เชิงลึกโดยคร่าวๆ นั้นจะพิจารณาจากแนวทางและวิธีการจัดการความขัดแย้งที่ผ่านมาในพื้นที่ที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลในส่วนต่างๆ ทั้งข้อมูล บันทึกของหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ข้างต้นร่วมกับการพูดคุยกับผู้นำ ผู้นำอาวุโส เจ้าหน้าที่ในพื้นที่เพิ่มเติมในประเด็นความขัดแย้งด้านทรัพยากร ผู้วิจัยได้สร้างและพัฒนาเครื่องมือขึ้นมาใช้เอง โดยมีขั้นตอนในการสร้างแบบสัมภาษณ์ดังนี้

2.2.1 กำหนดประเด็นข้อคำถามแต่ละข้อ โดยยึดตามวัตถุประสงค์การวิจัย กำหนดเกณฑ์ในการวิเคราะห์จุดแข็ง และจุดอ่อน ดังนี้

2.2.1.1 หลักการมีส่วนร่วมของชุมชน

2.2.1.2 หลักการมีเครือข่ายที่เข้มแข็ง

2.2.1.3 หลักการใช้มิติทางสังคมและมิติทางวัฒนธรรมในการจัดการความขัดแย้ง

2.2.2 สร้างข้อคำถามในการสัมภาษณ์ที่มีลักษณะเป็นแบบสอบถามมีรายละเอียดของข้อคำถามตามกรอบการวิจัย ผู้สัมภาษณ์ทุกคนได้รับคำถามเหมือนกัน และสร้างคำถามที่มีหัวข้อที่ต้องการสัมภาษณ์เป็นประเด็นกว้างๆ ซึ่งคำถามที่ใช้นั้นไม่จำเป็นต้องเหมือนกันหมด ผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละคนอาจให้รายละเอียดปลีกย่อยที่ต่างกัน

2.2.3 ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่านเพื่อหาความตรงตามเนื้อหา

2.2.4 ทดลองใช้ โดยนำไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่มีคุณสมบัติคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย เพื่อหาความสมบูรณ์ถูกต้องของแบบสัมภาษณ์

2.2.5 ปรับปรุงเครื่องมือให้สมบูรณ์

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 การสัมภาษณ์ การเก็บรวบรวมข้อมูล เริ่มแรกผู้วิจัยได้สร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้านก่อน เพื่อให้เกิดความคุ้นเคย และสร้างการยอมรับจากชาวบ้าน ยังไม่มีการพูดถึงประเด็นที่เกี่ยวกับจุดอ่อน และจุดแข็งของแนวทางวิธีการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร แต่เป็นการแนะนำตัวอย่างไม่เป็นทางการ พูดคุยในเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับวิถีชีวิตในแต่ละวัน แหล่งทรัพยากรของชุมชน แนวทางและวิธีการที่ชุมชนใช้ในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร แล้วจึงสัมภาษณ์ตามแบบสัมภาษณ์ที่เตรียมไว้แล้ว

3.2 การสนทนากลุ่ม โดยการสัมภาษณ์และสนทนากับผู้ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร กลุ่มละ 5-7 คน โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เหมือนกัน

มีคุณลักษณะบางประการคล้ายคลึงกันหรือมีสถานภาพใกล้เคียงกันเพื่อง่ายต่อการรวบรวม ประสพการณ์ของผู้เข้าร่วม และที่สำคัญเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งด้านทรัพยากรจริงๆ จุดประสงค์เพื่อกระตุ้นให้เกิดการอภิปราย โดยเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมสนทนาแลกเปลี่ยนทัศนะกัน อย่างกว้างขวางในประเด็นต่างๆ แนวคำถามเหมือนกับการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกทุกประการ การดำเนินการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยมีบทบาทเป็นผู้ดำเนินการ (moderator) คือมีบทบาทกระตุ้นให้คน ในกลุ่มพูดในประเด็นที่กำหนด โดยเริ่มประเด็นในสถานการณ์ทั่วไปของความขัดแย้งด้านทรัพยากร โดยโยนเข้าหาจุดอ่อน และจุดแข็งของแนวทางและวิธีการใช้ในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร ของชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน ซึ่งการรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ได้ให้ผู้ช่วยวิจัย เป็นผู้จับบันทึกเนื้อหาต่างๆ และเพื่อป้องกันมิให้ข้อมูลตกหล่น ในขณะที่เดียวกันผู้วิจัยได้ใช้เครื่อง บันทึกเสียงช่วยอีกทางหนึ่ง ก่อนจบการสนทนาให้สรุปประเด็นของการสัมภาษณ์หรือยืนยันข้อมูล อีกครั้ง

สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยใช้วิธีการสองลักษณะ คือ วิธีการแรกคือประสานขอความร่วมมือจากผู้นำชุมชน และคณะกรรมการเครือข่ายเพื่อกำหนดเวลานัดหมายและทำการสัมภาษณ์ วิธีการที่สองคือการเข้าไปในชุมชนเป้าหมาย ซึ่งทำให้มีโอกาสเข้าร่วมประชุมหรือพูดคุยกับกลุ่มชาวบ้านที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติของชุมชนอยู่แล้ว และทุกครั้งที่ผู้วิจัย ได้เข้าไปพักค้างคืนในพื้นที่ ในช่วงหัวค่ำสมาชิกในชุมชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักของการวิจัย จะมาพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้วิจัยซึ่งเป็นช่องทางที่สำคัญในการเก็บรวบรวม ข้อมูลของผู้วิจัย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการทำ SWOT กับผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรค และโอกาส ของแนวทางและวิธีการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน และวิเคราะห์ข้อมูลตลอดทุกขั้นตอนของการวิจัย เมื่อได้ข้อมูลมาก็ทำการวิเคราะห์ก่อนคร่าวๆ และไม่เก็บข้อมูลไว้โดยมิได้ทำการวิเคราะห์ อีกทั้งมีการวิเคราะห์ย้อนกลับไป กลับมาหลายครั้งจนกระทั่งได้สิ่งที่ต้องการศึกษาจนครบถ้วนจนสามารถนำเสนอผลการวิจัยได้ การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการนำข้อมูลที่ได้จากเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลจากการใช้การสนทนากลุ่มในมุมมองของชาวบ้าน คู่ขนานกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลหลัก นำคำตอบของผู้ให้ข้อมูลหลักที่รวบรวมได้มาทำการตรวจสอบ เบื้องต้น

การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยจะวิเคราะห์ข้อมูลตลอดทุกขั้นตอนของการวิจัยเมื่อได้ข้อมูลมาจะวิเคราะห์ก่อนคร่าวๆ จะไม่ปล่อยข้อมูลทิ้งไว้โดยมิได้วิเคราะห์เป็นอันขาด มีการวิเคราะห์ย้อนกลับไปกลับมาหลายครั้งจนกว่าจะได้สิ่งที่ต้องการศึกษาจนครบถ้วนจนสามารถนำเสนอผลการวิจัยได้ การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการนำข้อมูลที่ได้จากเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เช่น แบบสัมภาษณ์ มีเทคนิคที่สำคัญดังนี้

4.1 การวิเคราะห์โดยการจำแนกและจัดระบบข้อมูล เป็นการนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาจัดให้เป็นระบบระเบียบเป็นหมวดหมู่ตามความหมายของข้อมูล และทำแฟ้มข้อมูลและพิมพ์แยกไฟล์เป็นเรื่องราว วิเคราะห์และสรุปรวบรวมความหมาย ยึดกรอบแนวคิดในการศึกษาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์และจัดลำดับความสัมพันธ์รวมถึงความเชื่อมโยงของข้อมูลที่นำไปสู่การตอบคำถามการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ภายใต้สถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่จริง โดยยึดเอาประเด็นปัญหาเป็นตัวหลักในการวิเคราะห์ และวิเคราะห์ในลักษณะของการเชื่อมโยงภายใต้บริบทความขัดแย้งด้านทรัพยากร คือ วิเคราะห์จุดอ่อน และจุดแข็ง ของแนวทางและวิธีการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรแต่ละแนวทาง ผลลัพธ์ที่เกิดจากการจัดการความขัดแย้งในแต่ละแนวทางเป็นอย่างไร โดยการวิเคราะห์ย้อนกลับไปมาของสาเหตุและผล โดยนำข้อมูลมาวิเคราะห์ว่าผลมาจากเหตุ คือวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้น ย้อนกลับมาให้เห็นว่าเกิดมาจากเหตุปัจจัยใดบ้าง หรือวิเคราะห์จากเหตุไปหาผล คือวิเคราะห์ให้เห็นว่าเมื่อเหตุเกิดขึ้น ได้นำไปสู่ผลที่เกิดขึ้นอะไรบ้าง ซึ่งผู้วิจัยจะใช้ประสบการณ์ของผู้วิจัยและสิ่งที่ผู้วิจัยสังเกตเห็น เป็นพื้นฐานในการอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น

นอกจากนี้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยวางแผนเกี่ยวกับกระบวนการในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวม โดยพิจารณาถึงความเพียงพอ ความสมบูรณ์และความถูกต้องของข้อมูลที่รวบรวมได้ และข้อมูลสามารถตอบปัญหาของการวิจัยในครั้งนี้ได้ครบถ้วนหรือไม่ โดยมีกระบวนการในการวิเคราะห์เนื้อหาหาความครบถ้วน และความถูกต้องของข้อมูล

1. จัดบันทึกข้อมูลภาคสนามด้วยตนเอง เพื่อวิเคราะห์เชื่อมโยงข้อมูลที่ได้ในแต่ละครั้ง

2. เพื่อให้แน่ใจว่าข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์สามารถตอบปัญหาการวิจัย

4.2 วิเคราะห์ข้อมูลจากการใช้การสนทนากลุ่มในมุมมองของชาวบ้าน กู้ขนานกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลหลัก นำคำตอบของผู้ให้ข้อมูลหลักที่รวบรวมได้มาทำการตรวจสอบเบื้องต้น

4.3 จัดระบบข้อมูล จำแนกข้อมูลออกเป็นกลุ่มๆ เช่น ข้อมูลความขัดแย้ง ข้อมูลแนวทางการจัดการความขัดแย้ง ข้อมูลกลไกที่ใช้ในการจัดการความขัดแย้ง ฯลฯ และตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้องของข้อมูลก่อนลงมือวิเคราะห์ จากนั้นจึงวิเคราะห์ความเหมือนและความแตกต่างของคำตอบในแต่ละเรื่อง แล้วประมวลเป็นคำตอบรวมตามวัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อเสนอแนะแนวทางการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน

ผู้วิจัยได้นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ในขั้นตอนที่ 1 ขั้นตอนที่ 2 และขั้นตอนที่ 3 มาสังเคราะห์และเสนอแนะแนวทางการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน โดยสังเคราะห์คุณลักษณะของรูปแบบ องค์ประกอบของรูปแบบด้านปัจจัย กระบวนการและกลไกขับเคลื่อน บทบาทหน้าที่ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อเสนอแนะแนวทางที่เหมาะสมสำหรับชุมชนชาติพันธุ์ในลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน

จากการวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตว่าคุณลักษณะของแนวทางการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน ควรประกอบด้วยลักษณะสำคัญดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
2. การมีเครือข่ายลุ่มน้ำที่เข้มแข็ง
3. การใช้มิติทางสังคมและวัฒนธรรมมาในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร

การสร้างข้อสรุป ผู้วิจัยนำสิ่งที่ค้นพบในวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 และข้อที่ 3 มาสังเคราะห์เป็นแนวทางและวิธีการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรที่เหมาะสม โดยผู้วิจัยจะได้เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อสรุปย่อยๆ เข้าด้วยกัน และนำแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ มาใช้เป็นแนวทางในการสังเคราะห์ การนำเสนอผลการวิจัย นั้นจะใช้การบรรยาย (พรรณนา) ทั้งในส่วนของการนำเสนอข้อมูลต่างๆ การวิเคราะห์และการอภิปรายผลการศึกษา

ภายหลังจากการสังเคราะห์แนวทางการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรแล้วผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน เพื่อจะสามารถนำเสนอแนวทางที่สร้างขึ้นนี้ลงสู่การปฏิบัติจริงต่อไป